

Tények és/vagy gondolatok

Megfontolások a filozófiatörténet-írás módjairól

Varga Péter András terjedelmes tanulmányban (Varga 2013) bírál egy általa vélelmezett filozófiatörténeti megközelítésmódot, melynek illusztratív példaként könyvem egyik fejezetét választotta. Varga tanulmányának főcíme is erre utal: *Hatott-e Heidegger Husserlre?*, amely megegyezik *Husserl és Heidegger – Egy filozófiai összecsapás analízise* című könyvem egyik fejezetének a címével (2.4. fejezet), és nevesítve is vitatkozik e fejezet megállapításaival (Varga 2013. 74, 77, 85), továbbá név nélkül ugyan, ám a könyvem címéből idézve („összecsapás”) szintén velem, illetve a szerinte általam képviselt filozófiatörténeti móddal vitatkozik (vö. 81, 82, 91, 92, 93). Írásának egyik fontos eredményét is abban látja, hogy „Husserl és Heidegger között nem volt összecsapás” (93), vagyis épp az ellenkezőjét állítja, mint amit többek között a könyvemben szerettem volna kifejtetni.

Varga a filozófiatörténet-írás két típusát vázolja föl, és az egyiket keményen bírálva megpróbálja megmutatni, hogy szerinte a kontinentális filozófiában milyen módon érdemes filozófiatörténetet művelni. Az egyik típust az jellemzi, hogy teleologikus konstrukciókat vetít vissza a múltba és nem vesz tudomást a filozófiatörténet tényeiről. A másik eljárás viszont „a minél pontosabb történeti rekonstrukcióra irányul” (74), és a különböző filozófiák, jelen esetben Husserl „önálló, nem külső hatásokra építő értelmezését” (uo.) tűzi ki célul. Az általa bírált filozófiatörténet-írásról ezt írja tanulmánya zárszavában: „Husserl és Heidegger viszonyának vizsgálata azzal a tanulsággal szolgál, hogy érzékenynek kell maradnunk a teleologikus történeti konstrukciók és a filozófiatörténet közti különbségre” (93). Itt már nem is a filozófiatörténet különböző módjairól van szó, hanem a helyesen művelt filozófiatörténetről, és azzal szemben a teleologikus történeti konstrukciók gyártásáról. Azért teleologikusak ezek a konstrukciók, mert a mai értelem-összefüggések visszavetítésével konstruálják a tárgyukat, és ezt filozófiatörténetként próbálják eladni. Ám Varga szerint:

[N]em szabad engednünk annak a kísértésnek, hogy ezt az értelem-összefüggést visszavetítsük a filozófiatörténetre. Ezt nem pusztán az intellektuális tisztesség követelménye írja elő egy száraz filozófiatörténeti igazságfogalom nevében, hanem a fi-

lozófiatörténeti eszközökkel feltárható diszkrepanciák ignorálásával annak az esélyét veszítjük el, hogy a kontinentális filozófiai hagyomány teljesítményéről megfogalmazott értelem-összefüggéseinket módosíthassuk, s ezáltal valami addig nem anticipált, új gondolati lehetőséget tanuljunk a filozófiatörténettől (93 sk.).

Ebben a válasznak is tekinthető írásban azt szeretném megmutatni, hogy Varga tévesen állítja, hogy a filozófiatörténeti tények bármit is eldönthetnek abban a vitakérdésben (hatott-e Heidegger Husserlre), melyet bírálatának középpontjába állított. A kérdésről valójában filozófiai szövegek értelmezése nélkül nem lehetséges megalapozott álláspontot kialakítani. A könyvemben adtam egy ilyen értelmezést (vö. Schwendtner 2008, 59–79), Varga a vitacikkében meg sem kísérelte ezt. Az egyetlen mondatban, amely érdemlegesen szemben áll a könyvemben kifejtett ezzel kapcsolatos fő állításokkal, pusztán annyit mond, hogy meggyőződése szerint *lehet* ilyen interpretációt adni.¹ Az általa felsorolt tények sokasága semmit sem bizonyít, viszont elfedi az interpretációs munka hiányát. Interpretáció és érvelés helyett a kérdés szempontjából nem döntő jellegű tények bőséges felsorolása és retorikus győzelmi jelentések jellemzik Varga vitacikkét. A válaszom általánosságban arról is fog szólni, hogy a filozófiatörténet-írásban milyen viszonyban állnak a különböző értelmezések és a filozófiatörténeti tények.

A jobb áttekinthetőség kedvéért először megpróbálom a két álláspontot összefoglalni. Varga alaposan és szépen bemutatja, hogy Husserl és Heidegger mikor és hogyan találkozott egymással, mit lehet pontosan tudni e találkozásokról, milyen írásbeli nyomai maradtak fenn e találkozásoknak, lehet-e következtetni a fennmaradt levelek, visszaemlékezések, szövegvariációk stb. alapján arra, hogy *a húszas években* hatott-e Heidegger Husserlre, vagy pedig nem lehet ilyen hatásösszefüggést tényszerűen kimutatni.² Mivel 1929 táján, miután Husserl alaposan elolvasta a *Lét és időt*, gyakorlatilag megszakadt a kapcsolat a két gondolkodó között, értelemszerűen eddig az időpontig tudta Varga a személyes érintkezés tényeit összegyűjteni. A konklúziója szerint, mivel (1) nincs tényszerű bizonyítéka Heidegger Husserlre tett hatásának, és (2) Husserl filozófiája a húszas évekre teljesen kialakult, ezért Heidegger 1929 után már nem is hathatott lényegi módon Husserlre.

¹ E mondat így hangzik: „A részletesebb vizsgálat meggyőződésem szerint kimutathatná, hogy Husserl fenomenológiai filozófiája már teljes vértetében áll előttünk az 1920-as évek elején, legkésőbb a Londoni előadásokban (1922. június 6–12.), amely szinte minden lényegi ponton elővételezi Husserl párizsi előadásait és a húszas évek egyetemi előadásciklusait” (Varga 2013. 89).

² Többek között szó van Husserl és Heidegger kapcsolatának kezdeti szakaszáról, Heidegger szerkesztői munkájáról, az *Encyclopaedia Britannica* fenomenológia szócikkének kudarcba fulladt közös írásáról és a *Lét és idő* korrektúrájáról.

A magam részéről szintén megpróbáltam a tényeket összegyűjteni és prezentálni,³ ezért ebből a szempontból sok átfedés van a két írás között, ha e tények értelmezései különböznek is. A hangsúlyt azonban az 1929 utáni fejleményekre tettem, éppen azért, mert Husserl ekkor olvasta el alaposan a *Lét és időt*, és úgy vélem, hogy Husserl harmincas években kibontakozó filozófiája, melyet a szakirodalom késői filozófiának nevez, válaszként is értelmezhető a heideggeri kihívásra. *Szövegelemzések segítségével ezt próbáltam igazolni a könyvemben.* A fő állításaim tehát egyáltalán nem olyan természetűek, melyeket a Varga által felsorolt „filozófiatörténeti tényekkel” igazolni vagy cáfolni lehetne.

Varga írásának döntő hányadában tehát Husserl és Heidegger személyes kapcsolatának tényei vannak felsorolva, és a konklúzió is a tényekből való következtetés formáját ölti: „A dokumentált történeti tények tehát nem a döntő hatásgyakorlás–hatásbefogadás alakzatát mutatják” (89). „Husserl esetén *történetileg dokumentálható módon* nem beszélhetünk arról, hogy Heidegger *lényegi* kérdésekben *döntő* hatást gyakorolt volna Husserl filozófiai fejlődésére” (92). Az ehhez a mondathoz fűzött lábjegyzet is érdekes: „Természetesen ezen a konklúzió változtatnunk kell, amennyiben olyan történeti anyag kerül elő, ami Heidegger Husserlre gyakorolt döntő hatását támasztja alá, és megmagyarázza azt is, hogy ez eddig miért nem látszott” (uo.). Varga diagnózisa egyértelmű: olyan teleologikus visszavetítésről van szó, amely tényszerűen nem támasztható alá. A tények részletes felsorolása – az akkor megszakadt kapcsolat miatt – gyakorlatilag 1929-ig tart,⁴ az utolsó fontos esemény a *Lét és idő* alapos elolvasása: „Husserl 1929. július 24-én meghallgatta Heidegger székfoglaló előadását, és *azután* kezdte el a *Lét és idő* – valamint az időközben megjelent Kant-könyv – alapos tanulmányozását (Husserl ekkor olvasta másodszor a *Lét és időt*)” (87).

³ Egy tévedést eközben elkövettem, mert egy Ingarden-levél szerzőségét elnéztem, ezért tévesen írtam, hogy Husserl tanulmányt készült írni a heideggeri filozófia ellen, miközben Ingarden készült erre (Schwendtner 2008. 59). A Husserl–Ingarden levelezésből azonban így is kiderül, hogy – amint azt a könyvemben szintén írtam – Husserl „a *Kartezianus meditációk* bővített, német kiadásának szükségességét azzal indokolja meg, hogy [az] »a jelenlegi szituációban (az ‘egzisztencia’ filozófiája irányába tett divatos fordulat, lemondás a filozófiáról mint szigorú tudományról) szélesebb körű ábrázolást és a legmagasabb metafizikai problematikához való átvezetést követel meg« (1930. március 19., *BW* 3: 262). E levélrészlet egyértelműen arra utal, hogy „az »egzisztencia« filozófiája irányába tett divatos fordulat”, vagyis Heidegger filozófiája ellenében, annak hatását ellensúlyozandó szeretne volna a »német publikumot... megszólítani« (uo.).”

⁴ Varga egy 1929 utáni fontosabb eseményt említ, amelynek volt Heideggerre vonatkozása. „Husserl utoljára talán 1931 április–májusa során foglalkozhatott Heideggerrel, amikor a *Fenomenológia és antropológia* című előadókörútra készült. Ekkor nemcsak Schelert tanulmányozta, hanem egy levele szerint Heideggerrel is szándékozott foglalkozni” (87 sk.). Nyilvánvaló azonban, hogy az ilyen típusú tények alkalmatlanok annak eldöntésére, hogy Husserl harmincas években született írásai jelentenek-e érdemi választ a *Lét és idő* kihívására.

Nézzük most meg, mit állítok az írásomban:

Miután azonban Husserl 1929-ben alaposan elolvasta a *Lét és időt*, Heideggerhez fűződő viszonya alapvetően megváltozott. A tanítványból vetélytárs lett, akinek a filozófiájától Husserl immár a leghatározottabban elhatárolta magát. A heideggeri fenomenológia azonban – a *Lét és idő* sikerének köszönhetően – robbanásszerűen elterjedt, s igen rövid idő alatt nagy befolyásra tett szert. [...] Ebben a szituációban azt hiszem egyáltalán nem túlzás megkockáztatni azt a *hipotézist*, hogy *a késői Husserl filozófiája részint Heidegger fenomenológiájára adott válaszként értelmezhető*. [...] két olyan kardinális kérdést emelnék ki, ahol a 30-as évek elején fordulat következett be Husserl filozófiájában, és ez a fordulat egyértelműen összefüggésbe hozható a heideggeri kihívással. E két témakör nem más, mint az *életvilág* és a *történetiség* problematikája. [...] A fordulatot ugyanis a magam részéről *nem egyszerűen abban látom, hogy e két téma előtérbe került, hanem abban, hogy e két témakörre vonatkozó vizsgálatok milyen szerepet játszanak a transzcendentális fenomenológia egész rendszerében*. E vizsgálatok ugyanis véleményem szerint egy komplexebb stratégia részét képezik, melynek az a célja, hogy két, a husserli filozófiát alapjaiban érintő *heideggeri ellenvetésre választ adjon*.

E két ellenvetést a következőképpen lehetne röviden megfogalmazni: 1.) A teoretikus beállítódás nem elsődleges módja az emberi létezésnek: a mindennapi életből nő ki, s akkor járunk el helyesen, ha a mindennapiság fundamentális jelentőségét tekintetbe vesszük. [...] 2.) A filozófia maga is történeti képződmény, ezért saját történetiségét is be kell építenie az önmagához való viszonyába, a történeti megfontolásoknak nem valamiféle propedeutikus funkciót kell adni, hanem *a szisztematikus kifejtésben kell meghatározó szerepet játszaniuk. Husserl megfeledkezett a történetiség fundamentális jelentőségéről*. [...] Husserl 1929 őszén alaposan tanulmányozta a *Lét és időt*, s széljegyzetei szerint pontosan látta, hogy Heidegger valójában implicit módon vele vitatkozik. Állításom tehát a következő: a késői Husserl írásait, elsősorban persze magát a *Válság*-könyvet e két ellenvetésre adott válaszként is felfoghatjuk... (Schwendtner 2008. 58 skk.).

A következő 18 oldalon – kizárólag szövegelemzések segítségével – ezeket az állításokat próbáltam alátámasztani. Térjünk vissza Vargához, hogyan értelmezi ő az 1929 utáni időszakot:

A dokumentált történeti tények tehát nem a döntő hatásgyakorlás–hatásbefogadás alakzatát mutatják. Érdeemes hozzátenni, hogy a hatásbefogadás valójában *a fortiori* nem lokalizálható Husserl kiábrándulásának állomásaiban, mert ekkor már eleve túl későn következett volna be ahhoz, hogy Husserl filozófiai álláspontját valóban döntő módon befolyásolja. Ennek belátásához érdemes felidézniünk, hogy a *Formális és transzcendentális logika* megírására 1928 novembere–decembere és 1929. január 23. között került sor, és 1929 nyarára Husserl nemcsak a párizsi előadásokon (február 23. és 25.) volt túl, hanem már május 17-én elküldte a *Kartezianus elmélkedések* fordítandó

gépíratát Strasbourgba. Ezeket a munkákat már nem befolyásolhatta Husserl 1929. nyári olvasmányélménye. A részletesebb vizsgálat meggyőződés szerint kimutathatná, hogy Husserl fenomenológiai filozófiája már teljes vértetében áll előttünk az 1920-as évek elején, legkésőbb a *Londoni előadásokban* (1922. június 6–12.), amely szinte minden lényegi ponton elővételezi Husserl párizsi előadásait és a húszas évek egyetemi előadásciklusait” (Varga 2013. 89).

E szövegrészlet pontosan megmutatja Varga eljárás módját. Adatok, tények kimerítő felsorolása, és utána jön egy ítélet, amely *nem a felsorolt tényekből következik*. A probléma az, hogy a felsorolásban szereplő írások, előadások elvileg nem elegendőek a kérdés eldöntéséhez. Azt ugyanis, hogy a harmincas években történt-e még lényeges változás Husserl filozófiájában, nem lehet a húszas évek írásai alapján eldönteni. Olyan ez, mintha valaki egy kamasz testmagasságának alakulását úgy vizsgálná, hogy 17 éves korában abbahagyná a mérést, addig viszont a magasságot öt tizedes pontossággal állapítaná meg, s azt mondaná: tessék, itt vannak a pontos adatok, a vak is látja, hogy a vizsgált kamasz 17 éves korában érte el a maximális magasságát. Husserl persze nem volt már kamasz, és valószínűleg a testmagassága sem nőtt 70 éves kora után, de azt a kérdést, hogy gondolkodása fejlődött-e, illetve változott-e még a harmincas években, a húszas évek írásainak aprólékos felsorolásából nem fogjuk soha megtudni. Husserl a harmincas években rendkívüli intenzitással dolgozott, még több ezer oldalnyi filozófiai szöveget írt, melyek közül a *Válság*-könyv és az azzal együtt megjelentetett kutatási kéziratok a legismertebbek (vö. *Hua* 6),⁵ de a többi szöveg is tanulmányozható elsősorban a következő kötetekben: *Hua* 15, *Hua* 29, *Hua* 34, *Hua* 39, *Hua* 42.

Az idézett szövegrészből az is egyértelműen kiderül, hogy Varga állításának, miszerint a *Lét és idő* alapos elolvasása nem hatott Husserl késői filozófiájára, *semmi köze azokhoz a filozófiatörténeti tényekhez, melyeket korábban felsorakoztatott*. Azt állítja, hogy a *Lét és idő* 1929-es olvasása *túl későn következett be*, hiszen akkorra már Husserl fenomenológiai filozófiája teljes vértetében áll előttünk. Ez az állítás, *melyen az egész kritikája nyugszik*, a felsorolt filozófiatörténeti tényektől független, és amelynek a megalapozottságát csakis a késői filozófia és a húszas évek írásainak összevetése és *értelmezése* szolgáltatathatná. Ezt a munkát azonban a tanulmányában Varga egyáltalán nem végezte el. Varga ugyanakkor retorikusan úgy tesz, mintha a tények eldöntötték volna a vitát közöttünk, valójában magáról a vitatott kérdéstről sem tényeket, sem pedig szövegelemzéseket nem

⁵ Jellemző, hogy az egész tanulmányban a *Válság* könyv csak egy helyen van megemlítve, akkor sem ebben az összefüggésben: „Ennek pregnáns formája Husserl előszava a Krízis-tanulmány tervezett második részéhez (*Hua* VI. 439–440). Amint itt is megjelenik, ez az »antidialogicitás« végső soron a transzcendentális fenomenológia architektónikájáról alkotott felfogáson alapul, ami szerint a kritikákra nem lehetséges a természetes beállítódás talaján válaszolni” (91).

adott. Jelenleg rendelkezésre áll az általam kidolgozott, szövegelemzésekkel, értelmezésekkel alátámasztott válasz, Varga pozíciójáról pedig annyit tudunk, hogy „a részletesebb vizsgálat meggyőződése szerint kimutathatná”⁶ (uo.), hogy úgy van, ahogy gondolja. Nagyszerű, *csak hogy erről a körülményről az olvasót tájékoztatnia kellett volna, ha már a cikkében bejelentette, hogy a filozófiatörténeti tények diadalmaskodtak a teleologikus belemagyarázás fölött.*

Azzal kapcsolatban, hogy nem következ(het)ett be változás Husserl filozófiájában 1929 után, Vargának két olyan érve van, amelyek nem kötődnek sem a harmincas évek szövegeinek elemzéséhez, sem pedig a „filozófiatörténeti tényekhez”, ellenben – szerintem megalapozatlan – feltételezésekre támaszkodnak:

(1) „Husserl monologikus alkata közismert volt. Filozófiatörténeti előadásai a kor bevett nézetei mentén orientálódtak, és Husserl saját filozófiája irányába mutattak. Beszámolók szerint Husserl szemináriumai rendszeresen monológokba torkolltak, és Husserl alig volt képes végigolvasni egy könyvet, mert már az elején eltérítették saját gondolatai, sőt még saját korábbi gondolataival sem szeretett foglalkozni (vö. pl. Sepp 1988, 21)” (91). Aki a külső hatások nélküli Husserl képét szeretné bemutatni, általában hivatkozik a filozófus monologikus alkatára – csak hogy ez az érvelés eléggé körben forgó, hiszen azt, hogy monologikus, leginkább éppen az igazolhatja, hogy nem hatott rá senki, vagy legfeljebb még fiatalkorában. A *Lét és idő* és a *Kant és a metafizika problémája* című könyvekbe írt széljegyzetek azt bizonyítják, hogy a 70 éves Husserl, ha fontosnak tartotta, képes volt könyveket alaposan végigolvasni. Husserl *két hónapot* töltött Heidegger írásainak tanulmányozásával:

[H]ogy a heideggeri filozófiával kapcsolatban józan és végérvényes álláspontra jussak, két hónapot szántam a *Lét és idő* és az újabb írások tanulmányozására. Arra az elszomorító eredményre jutottam, [...] hogy Heidegger nyílt és rejtett kritikája durva félreértésen alapul, hogy egy olyan rendszerfilozófia kiépítése foglalkoztatja, amelynek az örök időkre való lehetetlenné tételét mindig is életfeladatomnak tekintettem (*Level Pfänderhez*, 1931. január 6. *BW* 2:184).

A filozófiatörténeti tények itt éppen hogy szembemennek Varga okfejtésével, mely szerint Husserl olyannyira monologikus alkat volt, hogy még könyveket sem tudott végigolvasni, ezért nem hathatott rá Heidegger. Még ha bizonyos esetekben igaz is, hogy a saját gondolatai eltérítették egy-egy könyv elolvasásától, Heidegger esetében ez nyilvánvalóan másként történt. Arra is érdemes felfigyelnünk, hogy Husserl életfeladatának tekintette, hogy lehetetlenné tegye azt a fajta filozófiát, amit szerinte Heidegger a *Lét és idő*ben képviselt. Ha Husserl számára ilyen fontos volt a Heidegger által képviselt gondolkodásmód

⁶ Az eredetiben Varga egyes szám első személyben fogalmaz: „meggyőződésem szerint”.

lehetetlenné tétele, ahogy ezt 1931-ben megfogalmazza, akkor nem jogosult-e ebből arra következtetnünk, hogy a harmincas évek írásaiban továbbra is ez az életfeladat érvényesült, és megpróbált választ adni a *Lét és idő* kihívására? Vajon e levélrészlet miért nem került a Varga által egyébként oly gondosan összegyűjtött filozófiatörténeti tények közé?

(2) A másik érv úgy hangzik, hogy Varga szerint meg lehet érteni Husserl filozófiáját Heidegger hatásának bevonása nélkül is. „Levonható-e mindebből az a következtetés, hogy Heidegger olyan jelentős hatást gyakorolt Husserl filozófiájára, ami nélkül ezt a filozófiát nem lehet megérteni?” – kérdezi Varga egy helyütt (uo. 88), és a válasza természetesen az, hogy igen, megérthetjük. A kérdés az, hogy mennyire szelektív értelmezésen alapul ez a megértés. Milyen szövegeket, milyen összefüggéseket vett figyelembe ez az értelmezés, és melyeket hagyott figyelmen kívül? Ez az egyik döntő kérdés. Önmagában egy értelmezés kidolgozása (mellyel azonban még adós Varga), mely a monologizáló Husserl vízióján alapul, nem bizonyít semmit azzal kapcsolatban, hogy nem lehet egy meggyőzőbb értelmezést adni, amely más előfeltevések mentén közelít e kérdéshez, és például figyelmes a polemikus jellegű gondolatmenetekre és a koncepcionális, strukturális változásokra egy életművön belül. A monologikus Husserl hipotéziséből kiinduló értelmezések újra és újra összemérhetik interpretatív erejüket egy olyan értelmezéssel, amely abból indul ki, hogy Husserl – miközben a *saját* gondolatait újra és újra megfogalmazta – válaszolt is azokra a kihívásokra, melyek a terveit, az egész koncepcióját lényegileg érintették.

Varga törekvése, hogy Husserl „önálló, nem külső hatásokra építő értelmezését” adja, önmagában is figyelmet érdemel. Varga szerint egy értelmezés attól önállóbbá válik, ha nem támaszkodik hatásösszefüggések bevonására. Nem értem. Egy Husserl-értelmezés szerintem attól önálló, hogy nem támaszkodik más Husserl-értelmezésekre. Vagy talán attól válik egy értelmezés önállóvá, ha a tárgyát, vagyis magát Husserlt külső hatásoktól mentes gondolkodóként ábrázolja? Husserl autarchiája kisugárzik a róla szóló értekezésre? És miért ilyen fontos, hogy Husserlt hatásokra immunis gondolkodóként láttassák? Kevésbé értékes egy gondolkodó, ha csápjai vannak a külvilágra? Ezt sem értem. Vagy talán a *causa sui* eszméje dolgozik a háttérben? Husserl, ha önmagának oka, értékesebb gondolkodó, mintha valamilyen módon Heidegger is oka annak, amit ő gondol? De meg is fordíthatjuk a kérdést. Miért ne lehetne egy gondolkodó önálló, ha mások hatnak rá? A szellemi önállóság abban áll, hogy képes a saját szuverén módján felfogni és feldolgozni a külvilágból érkező kihívásokat és azokra rá jellemző választ adni. A szellemi önállóság külső hatástól való mentességként történő felfogása már önmagában sem állja meg a helyét.

Varga valójában két – egymást bizonyos értelemben teljességgel kizáró – modellt alkalmaz a saját filozófiatörténet-írásában. Az egyik szerint a tények megmondanak mindent, a filozófiatörténész feladata, hogy elmesélje a történetet, úgy, ahogy az megtörtént. A tények teljességgel determinálják a filozófiatörté-

nész által alkotott történetet. A másik modell szerint Husserl filozófiája mintegy önmagából bomlik ki, önmagából érthető meg, és az interpretáció alapvető normatív elve az, hogy annál szebb és jobb az értelmezés, minél inkább lemond a külső szempontok bevonásáról.⁷ E második az önkibomlás teleológiai elvén alapul, és ezért érzéketlen a konfliktusokra, vitákra, felmerülő belső ellentmondásokra, továbbá olyan történelmi fordulatokra, mint, mondjuk, a náciizmus uralomra jutása Németországban.⁸ Mindkét modell determinisztikus, vagy a tények mondják meg, hogy mi történt, vagy pedig Husserl belső fejlődése olyan elsöprő erejű, hogy külső hatások és belső törések azt nem befolyásolhatják. Nemcsak az a probléma e két modell együttes alkalmazásával, hogy *alapelveiket tekintve tökéletesen ellentmondanak egymásnak*, hanem az is, hogy mindkét modell érzéketlen arra, hogy a filozófia *szabad és konkrét történelmi szituációkba ágyazott* gondolati tevékenység.

Mi sem természetesebb számomra, hogy minél alaposabban ismerjük meg azokat a történelmi tényeket, melyek relevánsak egy-egy filozófus tevékenysége vonatkozásában. Óriási segítség ez, sok félreértést tisztázhat, ha tudjuk, mit olvasott egy filozófus, és mit nem, kinek mit írt a magánleveleiben, naplóiban stb.⁹ A filozófiatörténet azonban elsősorban gondolatokról szól, ha filozófiatörténelmi munkát végzünk, gondolatokat kell értelmeznünk, rekonstruálnunk, nagyobb összefüggésekbe helyeznünk, miközben az sem árt, ha reflektálunk magára az értelmezési folyamatra. A tények felsorakoztatása, hogy elmondják helyettünk, hogy mi történt, még akkor is kétes vállalkozás, ha pusztán történelmi eseményekről van szó. Számtalan tény van, egy csomót nem említünk, másoknak jelentőséget tulajdonítunk stb., egyszóval értelmeznünk még akkor is, amikor azt hisszük, hogy pusztán úgy ábrázoljuk a dolgot, ahogy az történt. A filozófiatörté-

⁷ Vargának annyira megtetszett e monologikus modell, hogy két levélre hivatkozva Heideggerre is alkalmazni próbálja: „Úgy tűnik tehát, a feltételezett összecsapás szereplői maguk is monologikus alkatúnak látták magukat, sőt erre egyfajta filozófiai program részeként törekedtek” (91). Varga sajnos összekeveri az alkalmi vitákban való részvételt azzal a filozófia lényegét meghatározó jellegzetességgel, hogy a filozófusok saját gondolataikat mindig olyan gondolati térben dolgozzák ki, melynek létrehozásában más – történelmi és kortárs – filozófusok is részt vettek. Ezekkel a gondolkodókkal szükségszerű módon kerül konfliktusba minden eredeti filozófia, a kérdés csak az, hogy miként zajlik le a vita, vagy a dialógus. Egy valóban monologikus filozófus tökéletesen anakronisztikus lenne, és a kortársai mit sem értenének belőle. Más kérdés, hogy egy-egy filozófus milyen szélesre nyitja a kapuit, kit enged be a gondolatvilágába. Meggyőződésem szerint legalább 1929 után Heidegger betört Husserl gondolati világába, és ott a vitapartner szerepét játszotta. Ami pedig Heideggerrel illeti, ha Varga a „filozófiatörténelmi tények”, azaz ebben az esetben két Heidegger-levél helyett/mellett a filozófus műveire is vetett volna néhány pillantást, akkor láthatta volna, hogy milyen intenzív vitákat folytatott Heidegger más filozófusokkal. Nyilván azokkal, akiket arra érdemesnek talált, és nyilván a maga módján. Heideggerrel monologikus filozófusnak tartani már a *science fiction* kategóriájába tartozik.

⁸ Könyvemben megpróbáltam számba venni azokat a körülményeket, melyek – a heideggeri kihívás mellett – befolyásolhatták Husserl késői filozófiájának kialakulását. E körülmények között szerepelt az 1933-as történelmi fordulat (vö. Schwendtner 2008. 60).

⁹ E tekintetben nagyon hasznosnak és érdekesnek tartom Varga munkáit.

net esetében még reménytelenebb a helyzete annak, aki a tények felsorakoztatásával akarja előadni, hogy miként történt a dolog valójában. *Filozófia nélkül nem lehet filozófiatörténetet művelni.*

IRODALOM

Edmund Husserl írásai

- Hua 6 Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie.* Haag, Nijhoff. 1954. Magyarul: *Az európai tudományok válsága I–II.* Ford. Berényi Gábor – Mezei Balázs – Egyedi András – Ullmann Tamás. Budapest, Atlantisz. 1998, illetve: *Az európai emberiség válsága és a filozófia.* Ford. Baránszky Jób László. In Edmund Husserl: *Válogatott tanulmányok.* Budapest, Gondolat. 1972. 323–367.
- Hua 15 Zur Phänomenologie der Intersubjektivität III.* Szerk. I. Kern. Haag, Nijhoff. 1973. Részlet magyarul: Egyetemes teleológia. Ford. Kukla Krisztián – Takács Ádám. In *Vulgo.* 2004/1. 123–126.
- Hua 29 Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie Ergänzungsband Texte aus dem Nachlaß 1934–1937.* Szerk. R. K. Smid. Dordrecht–Boston–London, Kluwer. 1993. Részletek magyarul: Teleológia a filozófiatörténetben. Abszolút és relatív ősalapítás megkülönböztetése. Ford. Zuh Deodáth. In *Az új Husserl. Szemekvények az életmű ismeretlen fejezeteiből.* Szerk. Varga Péter András – Zuh Deodáth. Budapest, L’Harmattan. 2011. 173–201.
- Hua 34 Zur phänomenologische Reduktion. Texte aus dem Nachlass (1926–1935).* Szerk. S. Luft. Dordrecht–Boston–London, Kluwer. 2002. Részletek magyarul: Utak a fenomenológiai redukcióhoz. Az én vagyok apodikticitásának értelme. Ford. Varga Péter András. In *Az új Husserl. Szemekvények az életmű ismeretlen fejezeteiből,* 152–160.
- Hua 39 Die Lebenswelt. Auslegungen der vorgegebenen Welt und ihrer Konstitution. Texte aus dem Nachlass (1916–1937).* Szerk. R. Sowa. Dordrecht–Boston–London, Kluwer. 2008. Részlet magyarul: Ember-testi létem apodiktikus bizonyossága. Ford. Varga Péter András. In *Az új Husserl. Szemekvények az életmű ismeretlen fejezeteiből,* 163–169.
- Hua 42 Grenzprobleme der Phänomenologie. Analysen des Unbewusstseins und der Instinkte. Metaphysik. Späte Ethik (Texte aus dem Nachlass 1908–1937).* Szerk. R. Sowa – T. Vongehr. Dordrecht–Boston–London, Kluwer. 2013.
- Mat 8 Späte Texte über Zeitkonstitution (1929–1934). Die C-Manuskripte.* Szerk. D. Lohman. Dordrecht, Springer. 2006.
- BW 2 Briefwechsel II. Die Münchener Schule.* Szerk. K. Schuhmann – E. Schuhmann. Dordrecht–Boston–London, Kluwer. 1994.

További irodalom

- Schwendtner Tibor 2008. *Husserl és Heidegger. Egy filozófiai összecsapás analízise.* Budapest, L’Harmattan.
- Varga Péter András 2013. Hatott-e Heidegger Husserlre? Egy filozófiatörténeti megközelítésmód kritikájához. *Magyar Filozófiai Szemle.* 57/1. 73–96.

